

Jolanta Gola

Adam Mickiewicz University, Poznań

jolanta.gola@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0002-5578-0089

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE

NR 26 (2024)

DOI: 10.14746/pss.2024.26.12

Data przesłania tekstu do redakcji: 20.11.2023

Data przyjęcia tekstu do druku: 22.05.2024

Morze Czarne w użyciu wtórnym, czyli o transonimizacji hydronimów

ABSTRACT: Gola Jolanta, *The Black Sea in Secondary Use – About Transonymization of Hydronyms*, “Poznańskie Studia Slawistyczne” 26. Poznań 2024. Wydawnictwo “Poznańskie Studia Polonistyczne,” Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 223–241. ISSN 2084-3011.

The article is related to my scientific research in the previous stages of studies, i.e. master’s studies in Slavic studies in the field of Croatian studies and bachelor’s studies in Slavic studies in the field of Bulgarian studies – with vocabulary related to water topics. This article aims to: determine how many dehydronym lexemes *Черно море* (The Black Sea) exist in Bulgaria, verify which objects are given such proper names and check whether it is possible to observe the dependence of the given names on geographical space, i.e. whether transonyms derived from the hydronym *Черно море* occur most often near the reservoir itself or on the outskirts of Bulgaria. As I prove in the following considerations, the hydronym *Черно море* is quite a common and willingly used proper name. As a result of the transonymization process, dehydronymous names are used secondarily and are used to name hodonyms, ojkonyms or chrematonyms. Both in Bulgarian and Polish, water names are quite expansive and are often better and more widely known than their hydronymous prototypes.

KEYWORDS: transonymization; Bulgarian hydronyms; Bulgarian language; the Black Sea; chrematonyms



This is an open access article licensed under the Creative Commons BY-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>). © Copyright by the Author(s).

Każdy z nas ma swoje morze...

Elchin Safarli, *Сладкая соль Босфора*

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł ma charakter poglądowy i opisuje wycinek prowadzonych przeze mnie badań dotyczących zjawiska transnimizacji. Ich celem jest charakterystyka porównawcza transnimizacji hydronimów w dwóch językach słowiańskich, bułgarskim i chorwackim, a także ustalenie, ile transnimów odhydronicznych istnieje na terenie obu krajów. Przyglądam się wtórnemu użyciu hydronimów¹, tj. nazw oceanów, mórz, jezior oraz pozostałych akwenów, a także wszelkich wód płynących, czyli rzek, strumieni, cieków wodnych czy wodospadów w nazewnictwie obiektów miejskich, lokali handlowo-usługowych, ulic, placów, skwerów, parków itd. oraz firm i produktów, w tym potraw w menu lokali gastronomicznych. W dostępnej literaturze onomastycznej na gruncie bułgarskich hydronimów znaleźć można jedynie nieliczne artykuły rozproszone w tomach zbiorowych czy czasopismach, jak np. *Български водоним* Jordana Zaimova (2012). Nie pojawiły się jak dotąd żadne opracowania dotyczące transnimizacji hydronimów bądź innych nazw własnych, dlatego uważam, że ten właśnie temat jest wart zbadania i wypełnienia luki w badaniach językoznawczych. Niniejszy artykuł ma na celu: ustalenie, ile bułgarskich leksemów odhydronicznych *Черно море* istnieje na terenie Bułgarii, weryfikację, jakim obiektom są takie nazwy własne nadawane oraz sprawdzenie, czy można zaobserwować zależność nadawanych nazw od przestrzeni geograficznej, tzn. czy transnimy pochodzące od hydronimu *Черно море* występuje najczęściej w pobliżu samego akwenu czy na peryferiach Bułgarii.

1 Warto wspomnieć, że oprócz nadrzędnego terminu *hydronim*, istnieją również specyfikacje terminologiczne.

Wokół Morza Czarnego

Morze Czarne jest zbiornikiem położonym pomiędzy Europą a Azją Zachodnią. Geologicznie jest dość młodym tworem, prawdopodobnie stanowi pozostałość po wielkim Morzu Sarmackim². Pod koniec zlodowacenia północnopolskiego, kiedy połączenie z Morzem Śródziemnym zostało przerwane, na miejscu obecnego Morza Czarnego było słodkowodne jezioro zasilane wodami z topniejącego lądolodu. Zwróćmy jednak uwagę na to, co działo się na tych terenach wcześniej. Od VIII wieku p.n.e. do IV wieku n.e. terenami nadmorskimi Stepu Pontyjskiego władali Irańczycy. Ludy te, nazwane przez Greków „Scytami”, przyszły z Azji Środkowej i docierały nad Morze Czarne w wiekach VIII i VII p.n.e. Przez kolejnych 400 lat na wybrzeże docierały kolejne rasy irańskojęzycznych koczowniców. Scytowie i Grecy nazywali tych przybyszów Sarmatami³. Żyli oni na Stepie Pontyjskim około 500 lat, dopóki najazdy

2 Dzisiejsze Morze Czarne leży w centrum dawnej lokalizacji *Paratetydy* – największego jeziora w historii Ziemi, zwanego również *Morzem Sarmackim*. Około 10 mln lat temu to megajezioro obejmowało obszar większy niż dzisiejsze Morze Śródziemne. Na współczesnej mapie Europy jego wody rozciągałyby się od włoskich Alp po Kazachstan. Być może nazywanie przybyłych ludów *Sarmatami* było powiązane z dawnym Morzem Sarmackim. Inna teoria głosi, że onim ten pochodzi od wojowniczego ludu irańskiego, mającego pierwotnie siedziby nad Morzem Czarnym.

3 Północna część Europy – Sarmacja i Polska stały się synonimami dzięki kronice Jana Długosza. Pisarz dodawał toponimom epitet *sarmacki*, a obywateli Rzeczypospolitej nazywano *Sarmatami*. *Słownik etymologiczny języka polskiego* A. Brücknera podaje następujące pochodzenie wyrazu: „Sarmata, sarmacki, sarmatyzm; z nazwy ludu przeszło na znaczenie ‘głębokiej prowincji’ czy ‘dawnych, zaśnie-działych wieków’”. Skrócone z pierwotnego *Sauromata*; był to najpierw sąsiad, później pogromca Scytów, przybyły zza Donu w III. Wieku przed Chr., lud koczowniczy irański z licznymi podziałami”. Z kolei *Veliki rječnik stranih riječi izraza i kratice* B. Klaića termin *Sarmatija* (*Sarmacja*) tłumaczy następująco: stara nazwa dzisiejszej południowej Rosji pomiędzy Wisłą i Wołgą. Natomiast *Sarmat* (*Sarmata*) zostaje wyjaśniony jako: „członek narodu, który na początku naszej ery zamieszkiwał przestrzeń od Bałtyku do Morza Czarnego; przym. *sarmacki*”. Co ciekawe w słownikach etymologicznych języka bułgarskiego wydanego przez Instytut Języka Bułgarskiego BAN, języka chorwackiego autorstwa Petara Skoka czy języka rosyjskiego autorstwa Maxa Vasmera, nie znajdziemy wyjaśnienia etymologii wyrazów: *Sarmata*, *Sarmacja* czy *sarmacki*.

Gotów i Hunów nie zepchnęły ich na zachód. Po wielu atakach, spustoszeniach Hunów i Wandalów, wiele obszarów uległo wyludnieniu i to właśnie wtedy na tereny Europy Środkowej przybyli Słowianie. Pojawili się tam wraz z koczowniczym ludem Awarów, który wykorzystywał ich jako niewolników, a potem jako wsparcie armii awarskiej. W VI wieku ludy słowiańskie, a także plemiona mające później utworzyć naród polski, zasiedliły większość obszarów, które zamieszkują niemal niezmienne do dziś. Niektóre źródła odnotowują, że już w 631 roku nad Łabą mieszkali Serbowie (Tyszkiewicz, 2009, 7–62).

Wreszcie upadek polityczny Awarów dał szansę ludom słowiańskim na przejęcie inicjatywy. Kluczowym ciekim wodnym nowego układu sił był Dunaj, który stał się szlakiem handlowym, i to także wzdłuż Dunaju w IX wieku zaczęły powstawać nowe słowiańskie państwa, np. Serbia czy Państwo Wielkomorawskie. Kwitł tam handel towarami i luksusowymi dobrami z krain południowych. Droga handlowa prowadziła do Morza Czarnego również przez Dniepr (Wozinski, 2021, 23). Pojawiły się szlaki handlowe – Jedwabne Szlaki – z Chin nad Morze Czarne drogą lądową, a stamtąd drogą wodną nad Morze Śródziemne. Jeden z nich wiódł przez dolną Wołgę aż do weneckiej kolonii Tana nad Morzem Azowskim. W XV wieku kolejny szlak połączył perskie prowincje Imperium Mongolskiego z Morzem Czarnym w Trapezuncie⁴. Z Indii, Chin i Persji sprowadzano jedwab, przyprawy, porcelanę oraz wyroby z brązu i złota. Grecy eksportowali wino, ceramikę czerwono- i czarnofigurową, biżuterię i ozdoby.

Jednym z najciekawszych miast nad Morzem Czarnym była Odessa – ośrodek kulturalny, handlowy, przeładunkowy. Była miejscem szczególnym dla sytuacji gospodarczo-ekonomicznej wybrzeża, ale także w walce narodowo-wyzwoleńczej Polski. Wielu polskich filomatów i filaretów spędziło tu kilka lub kilkanaście lat; żył w Odessie, tworzył teksty i koncepcje m.in. Adam Mickiewicz. Kilka kilometrów od Bosforu i Morza Czarnego, znajduje się wioska Polonezköy zwana Adampol (nazwę prawdopodobnie zawdzięcza właśnie polskiemu wieszczowi). Powstała

4 Cesarstwo Trapezuntu, cesarstwo Trebizondy, państwo bizantyńskie utworzone w 1204 roku przez Aleksego i Dawida Komnenów.

około 150 lat temu za pozwoleniem osmańskich sułtanów, jako osada polskich żołnierzy i ich rodzin, weteranów walk z Rosją. W XIX wieku nad całym Morzem Czarnym korzystano z wszelkich nowości handlowo-przemysłowych, zajmowano się armatorstwem, bankowością, uprawą tytoniu i wytwórstwem (Ascherson, 2002, 178–198). Jak pisał w *Morzu Śródziemnym* Fernand Braudel:

Silne związki z morzem danego terytorium sprzyjają przenikaniu się w jego obrębie rozmaitych kultur. Morze jest czynnikiem łączącym rozmaite cywilizacje i choć, paradoksalnie, z jednej strony izoluje (włoski termin *isola* oznacza właśnie wyspę), to z drugiej zbliża ludy, systemy, kultury (Braudel, 1976).

Morze Czarne jest morzem śródładowym i rozciąga się pomiędzy Azją Mniejszą, Kaukazem, Niziną Wschodnioeuropejską a Półwyspem Bałkańskim (Frydrych, 2016). Wchodzi w skład systemu oceanicznego Atlantyku. Jest połączone cieśninami Bosfor i Dardanele z Morzem Śródziemnym, północna część oddzielona przez Półwysep Krymski nosi odrębną nazwę Morza Azowskiego, a łączy je Cieśnina Kerczeńska. Powierzchnia Morza Czarnego wynosi 422 tys. km² (razem z Morzem Azowskim 461 tys. km²), ma objętość 555 tys. km³, średnią głębokość – 1315 m, maksymalną głębokość – 2258 m, rozciągłość równoleżnikową wynoszącą 1150 km, i południkową równą 580 km. Temperatura wody wynosi od 29°C latem do 5°C zimą. Występują w nim prądy morskie dwojakiego rodzaju, jedno z nich są powiązane z wymianą wody z Morzem Marmara, drugie to prądy dryfowe spowodowane cyklonalnym układem wiatrów. Jest głębokie, miejscami dno opada na 700 m i więcej, ale ma także płytki szelf w pobliżu rumuńskiej delty Dunaju, w którym żyje wiele gatunków ryb. Akwen łączy się z większymi wodami poprzez cieśniny Bosfor i Dardanele oraz wpada do niego pięć dużych rzek: Kuban, Don, Dniepr, Dniestr i Dunaj. Do najważniejszych portów należą: Konstanca w Rumunii, Burgas i Warna w Bułgarii, Noworosyjsk w Rosji, Odessa w Ukrainie, Poti w Gruzji, Trabzon i Samsun w Turcji. Zasolenie przy powierzchni wynosi 18,3‰, przy dnie wzrasta do 22,5‰. Różnicę zasolenia na powierzchni i w głębinach podtrzymuje wymiana wody z Morzem Śródziemnym. Z powodu różnic w zasoleniu wody

powierzchniowe nie mieszają się z głębinowymi, co skutkuje niskim poziomem tlenu i występowaniem siarkowodoru; to zaś powoduje brak życia organicznego w głębinach. Siarkowódór, który wchodzi w reakcję chemiczną z farbą pokrywającą dno łodzi, zmienia ich kolor na czarny – stąd prawdopodobnie pochodzi nazwa akwenu (Ascherson, 2002, 16). Podobnie jak w przypadku północnego wybrzeża Morza Śródziemnego, zachodnie Czarnomorze jest w większości dość strome, ale ma małe, liczne zatoki portowe, nad którymi wznoszą się wioski i miasteczka. Problem stanowiły nanosy rzeczne przenoszone do morza, które przekazywane były przybrzeżnym prądom morskim. Dlatego porty były zwykle budowane po stronie przeciwnej do osadów nanoszonych przez rzeki. Zatoki portowe zachodniej części Morza Czarnego dzielą się na trzy grupy: naturalne, z infrastrukturą oraz tymczasowe lub porty schrony (Пеев, 2014).

O wielu nazwach akwenu

Istnieje kilka hipotez związanych z genezą powstania nazwy dla Morza Czarnego, nie tylko ta dotycząca reakcji chemicznej. Pierwsza z nich głosi, że wynikała z niebezpieczeństw, jakie czyhały na statki pływające po akwenu. Częste sztormy powodowały śmierć wielu marynarzy, a że czern w niektórych kulturach kojarzona jest właśnie ze śmiercią, stąd nazwa morza. Istnieje także nawiązanie do czarnoziemów, czyli rodzaju bardzo żyznej gleby, która dominuje na ziemiach sąsiadujących z tym akwenum od północy. Przypuszcza się również, że nazwę zawdzięcza strefie beztlenowej znajdującej się w głębinach. Brak dopływu tlenu w dolnej warstwie morza sprawia, że właściwie nie ma tam życia (Ascherson, 2002, 20). W starożytności Morze Czarne nazywano po prostu *morzem*. Następnie, tuż przed kolonizacją grecką, starożytni Grecy nazwali je *Morzem Niegościnnym*, ponieważ jego brzegi były zamieszkane przez wrogie plemiona, a wody morskie nie sprzyjały żegludze. Jednak po skolonizowaniu regionu Pontu przez Milezjan i włączeniu go do cywilizacji greckiej zostało przemianowane na *Morze Gościnne*. Inna teoria głosi, że akwen został nazwany *Czarnym* przez żeglarzy, którzy zauważyli, że podczas silnych sztormów zimą morze robiło się

ciemne, czarne⁵. Obraz Morza Czarnego utrwalony w świadomości zbiorowej i obecny do dzisiaj wygląda nieco inaczej niż w przypadku innych mórz. Przypisywany mu przymiotnik „czarne” zaświadcza o tym, że uchodziło niegdyś za tajemnicze i niebezpieczne – określane było jako „ciemne” i „ponure” z uwagi na barwę wody. Na tych terenach Starożytni Grecy często umieszczali ważne wydarzenia mityczne np. wyprawę Argonautów (Parandowski, 1924) po złote runo czy też prace Heraklesa (Parandowski, 1924). Morze Czarne było więc morzem o tajemniczej, pradawnej historii, powiązaniem z aurą mitycznych opowieści (Cobel-Tokarska, 2014, 92).

Ta mityczna atmosfera morza zdaje się być aktualna także we współczesnych czasach – w 2017 roku na jego dnie odkryto statek, uznany za jeden z okrętów Odyseusza. Później podczas badań Morza Czarnego z powodu zmian klimatycznych znaleziono ponad sześćdziesiąt innych wraków, niemal nietkniętych zębem czasu. Przedmioty na dnie tego akwenu nie rozkładają się z uwagi na niewielką wymianę wody i brak tlenu w głębinach. Jedno z najmłodszych na ziemi mórz ma kilka szczególnych cech, takich jak: brak odpływów i przyływów, małe zasolenie, obecność siarczków barwiących na czarno czy beztlenowość głębin (Genow, 2019, 18). Za czasów cesarstwa bizantyńskiego powstało wiele pięknych budowli na czarnomorskich wybrzeżach, które mają związek z rozkwitem nowej religii – chrześcijaństwa.

Na przełomie wieków XIX i XX zaczyna rozwijać się turystyka czarnomorska. Porty takie jak Bałczik, Nesebyr czy Warna umożliwiają żeglugę i transport (Siewak-Sojka, Topolnicka-Bacewicz, Firlej-Adamczak, Adamczak, 2012, 57). Port w Warnie jest największy nad Morzem Czarnym, a także stanowi letnią stolicę kraju. W 1866 roku z miasta Ruse dotarła tutaj kolej, otwierając w ten sposób bezpośredni szlak pomiędzy Dunajem a Morzem Czarnym. Niegdysiejsze wyjazdy do uzdrowisk nadmorskich tylko w celach medycznych powoli ewoluują w rekreacyjne i nastawione na konsumpcję wyjazdy w gronie rodziny i przyjaciół. Czynnikiem atrakcyjnym turystycznie są m.in.: klimat, temperatura

5 *Why Is The Black Sea Called So?*, WorldAtlas, <https://tinyurl.com/vj8yxa96>, (31.07.2023).

i zasolenie wody, rodzaj plaży, głębokość akwenu a także charakter pływów i fal morskich. W XIX wieku zaczęła również powstawać infrastruktura komunikacyjna w postaci portów czy połączeń kolejowych pomiędzy wybrzeżem a głębią łądu (Siewak-Sojka, Topolnicka-Bacewicz, Firlej-Adamczak, Adamczak, 2012, 94).

Jak pisze Marta Cobel-Tokarska (2014, 93): „w wyniku dramatycznych wydarzeń wojennych XX wieku w pamięci ludzi pozostały skojarzenia bułgarskich, rumuńskich i radzieckich kurortów, które oferowały wczasowiczom z krajów demokracji ludowej trochę wody, słońca, plaże i namiastkę egzotyki”. Oprócz jugosłowiańskiego wybrzeża Adriatyku, było to jedyne ciepłe morze dostępne dla mieszkańców krajów socjalistycznych. Wśród polskich turystów wciąż króluje powierzchowne wspomnienie z czasów PRL – kiedy to w poszukiwaniu słonecznej pogody, ciepłej wody, piaszczystych plaż i taniego jedzenia wybierali się nad Morze Czarne, do Bułgarii lub Rumunii (cf. Genow, 2019; Siedlecka, 2019).

Typologia nazw wtórnice użytych

Nie mniej ciekawym zagadnieniem od terenów basenu Morza Czarnego są też kwestie kultury i języka obszaru czarnomorskiego. Szczególnie te związane z samym hydronimem, czyli nazwą własną cieków lub zbiornika wodnego (Bijak, 2011), w tym przypadku morza. Jak już zostało wspomniane we wstępie niniejszego artykułu, przyglądam się transonimizacji (Bijak, 2017) hydronimów, czyli wtórnemu użyciu hydronimów, tj. nazw oceanów, mórz, jezior oraz pozostałych akwenów, a także wszelkich wód płynących, czyli rzek, strumieni, cieków wodnych i wodospadów w nazewnictwie obiektów miejskich, lokali handlowo-usługowych oraz firm i produktów. Jak łatwo można się przekonać, hydronim *Morze Czarne* został wielokrotnie wykorzystany w procesie nazewnictwa. Ekscerpując bułgarskie nazwy wtórnice użyte, m.in. *Черно море*, odnalazłam nazwy należące do różnych kategorii onimicznych (Borowiak, 2021, 52). Najliczniejszymi grupami okazały się:

1. Toponimy, w tym:
 - nazwy ulic: w Sofii [ул. Черно море], Warnie [ул. Черно море], Widiniu [ул. Черно море], Burgas [ул. Черно море] oraz miej-

- scowościach takich jak Sadowec [ул. Черно море], Branipole [ул. Черно море], Primorsko [бул. Черно море], Dolna Orjahowica [ул. Черно море], Gorna Orjahowica [ул. Черно море], Polski Trymbesz [ул. Черно море] i Samowodene [ул. Черно море],
- autostrada wzdłuż wybrzeża Morza Czarnego łącząca Warnę i Burgas: [Черно море],
 - nazwy wsi: [с. Черно море],
 - nazwy osiedli/budynków: osiedle w Nesebyrze [кв. Черно море], willa w Burgas [Черно море].
2. Chrematonimy (Gałkowski, 2011), a dokładniej firmonimy, w tym:
- nazwy kompleksów sportowych: kompleks sportowy w Warnie [Черно море], kompleks golfowy [Black Sea Golf and Country Club],
 - nazwy hoteli: w miejscowościach Warna [Хотел и Казино Черно море], Warwara [Хотел Черно море], Obzor [Хотел Черно море], Sveti Vlas [Семеен хотел Черно море] i Słonecznym Brzegu [Хотел Черно море],
 - nazwy restauracji: w Warnie [Ресторант Черно море], Burgas [Ресторант Черно море], Bankji [Ресторант Черно море], Sozopolu [Ресторант Черно море],
 - nazwy klubów sportowych, głównie w Warnie: bokerski [Боксов клуб Черно море], piłkarski [Футболен клуб Черно море], siatkarski [Волейболен клуб Черно море], taneczny [Танцов клуб Черно море], wioślarski [Гребен клуб Черно море], pływacki [Плувен клуб Черно море] oraz Narodowy fanklub sportowy w Warnie [Национален фен клуб Черно море],
 - nazwy festiwali: Black Sea Dance Festival [Танцов и музикален фестивал Черно море],
 - nazwy zwierząt morskich: ryba [Black sea devil], ryba [Strzępiel czarny/labraks czarny] lub w języku angielskim [Black sea bass] oraz ślimak Zajac czarnomorski,
 - nazwy firm, sklepów i spółdzielni: firma transportowa w miejscowości Carewo [ЧЕРНО МОРЕ ЮГ ТРАНСПОРТ ООД], spółdzielnia rolnicza w Wałczik [Земеделска кооперация Черно море], sklep fanów footballu w Warnie [Фен магазин Черно море],

- strefa przemysłowa w Warnie [*Черно Море АД*], budownictwo dróg w Szumen [*Черно Море АД*],
- nazwa strony internetowej z nieruchomościami na sprzedaż: [*Черно море ИМО/ Black Sea ИМО*],
 - agencja informacyjna/telewizja [*ТВ Черно море*],
 - tytuł piosenki⁶ Todora Kolewa [*Черно море*].
3. Transonim w nazwie mieszkańców z końcówką fleksyjną *-ec* (*Черноморец* – mieszkaniec wybrzeża Morza Czarnego):
- miasto [*Черноморец*],
 - pole kempingowe [*Черноморец*],
 - klub piłkarski w Bałczik [*Черноморец*].
4. Transonimy pochodzenia obcego:
- festiwal taneczny i muzyczny [*Black Sea Dance Festival*],
 - nazwa strony internetowej z nieruchomościami na sprzedaż [*Black Sea ИМО*],
 - związek sportowy [*Black Sea Team*],
 - nazwy zwierząt morskich: ryba [*Strzępiel czarny/labraks czarny – Black sea bass*],
 - kompleks golfowy [*Black Sea Golf and Country Club*],
 - klub taneczny [*Dance Sport Club Черно море*].

Przy porządkowaniu transonimu *Черно море* według kategorii nazw własnych korzystałam z klasyfikacji zawartej przez bułgarską onomastkę Lilianę Dimitrową-Todorową w opracowaniu (Димитрова-Тодорова, 2011), w którym przedstawia typy chrematonimów w bułgarskiej przestrzeni językowo-kulturowej. Badaczka zarówno nazwy obiektów handlowych, jak i nazwy firm obejmuje wspólnym mianem firmonimów (Borowiak, 2021), które zostały zawarte również w powyższej klasyfikacji onimów. Z przywołanej kategorii nazw oraz ich klasyfikacji zaproponowanej przez Dimitrową-Todorową korzystają także inni polscy i bułgarscy onomaści (Borowiak, 2021). Firmonim rodzimy *Черно море* zazwyczaj zapisywany jest cyrylicą – pismem alfabetycznym służącym do zapisu większości języków południowosłowiańskich, w tym języka bułgarskiego. Jednak zdarzają się pewne wyjątki od tej reguły – często

6 Tytuły piosenek w terminologii onomastycznej noszą nazwę *ideonimów*.

w miejscowościach turystycznych, dla ułatwienia poruszania się turystów, nazwy ulic, sklepów, hoteli, restauracji innych lokali handlowo-usługowych zapisuje się łacinką. Można się również spotkać z mieszanym zapisem onimów na szyldach, tzn. zarówno cyrylicą – dla miejscowych, jak i alfabetem łacińskim – dla przyjezdnych. Zdecydowałam się na zapis nazw miejscowych łacinką, by ułatwić lekturę, natomiast hydronimy zapisałam w oryginale, alfabetem cyrylicy (Константинова, 2010)

Łącznie wyekscerpowano czterdzieści sześć nazw własnych *Черно море*, znajdujących się nad samym Morzem Czarnym oraz w centrum i na peryferiach Bułgarii. Większość z nich, bo około trzydziestu nazw jest usytuowanych na wybrzeżu akwenu, w miejscowościach takich jak Warna, Burgas, Bałczik, Nesebyr, Sozopol, Primorsko, Carewo itd., co może sugerować zależność – im bliżej danego akwenu lub cieku wodnego znajduje się dany obiekt, tym chętniej ludzie wykorzystują jego nazwę. Spośród toponimów najczęściej obdarowane transnimem *Черно море* zostały nazwy ulic – aż w jedenastu miejscowościach, głównie nadmorskich. Jeśli chodzi zaś o firmonimy, większość onimów w tej kategorii stanowią nazwy hoteli, restauracji oraz klubów i obiektów sportowych. Odnotowano również kilka nazw sklepów bądź przedsiębiorstw, lecz jest ich zdecydowanie mniej. W klasyfikacji znalazły się także pojedyncze przykłady onimów pochodzących od nazwy mieszkańców z końcówką fleksyjną *-ec* oraz transnimy pochodzenia obcego – nazwy własne w języku angielskim określające mianem wytwory rąk ludzkich – wydarzenia kulturalne i obiekty użyteczności publicznej. We wszystkich przywołanych kategoriach dominują transnimy położone w sąsiedztwie Morza Czarnego.

Motywacje tworzenia transnimów

Jedną z możliwych motywacji wykorzystywania w nazwach obiektów handlowo-usługowych i innych onimu *Черно море* jest to, że Morze Czarne budzi pozytywne konotacje. Jest jedynym zbiornikiem wody słonej w Bułgarii, dzięki niemu rozwinęła się i wciąż się rozwija turystyka, a goście z Europy i z całego świata chętnie odwiedzają ten kraj. Kojarzy

się więc z pięknem, wypoczynkiem, słońcem, ciepłem i dobrobytem. Nie może dziwić fakt, że właściciele lokali gastronomicznych i innych miejsc chcą te pozytywne odczucia związane z Morzem Czarnym przenieść do swoich obiektów, by zachęcić gości do kolejnych wizyt i przywołać miłe wspomnienia. Dowodem tego są także wyobrażenia morza i umieszczanie koloru akwenu w szyldach i logo poszczególnych firm czy instytucji. Same szyldy umieszczane przy wejściach, informują nas o rodzaju sklepu, przedsiębiorstwa i wykonywanych usługach. Mają zatem funkcję informacyjną oraz reklamującą dany obiekt. Mogą zawierać inskrypcje (tzw. motto lub lemma), obraz – imago i subskrypcję, czyli dodatkowe informacje dopełniające lemmę i imago. Przybierają różne formy i kształty w zależności od zamysłu autora znaku handlowego i właściciela lokalu bądź firmy (Mikołajczak, Borowiak, 2021). Z dostępnych źródeł wyekscepowалам szyldy i logo obiektów noclegowych oraz innych, które wykorzystują motywy morskie w swoich tabliczkach promujących. Każdy z nich przedstawia atrybuty wodne i barwy kojarzące się z morzem. Oto kilka z nich.

Herb Warny, nadmorskiego miasta
Bułgarii



Herb Burgas, nadmorskiego miasta
Bułgarii



Logo hotelu i kasyna *Черно море*



Logo klubu piłkarskiego *Черноморец*
w Bałczik



Logo klubu piłkarskiego *Черно море*
Варна



Logo klubu siatkarskiego *Черно море*
Варна



Logo klubu wioślarskiego *Черно море*



Logo klubu taneczного *Черно море*



Logo związku sportowego *Black Sea Team*



Logo festiwalu tanecznego *Black Sea
Festival*



Plakat reklamujący hotel *Черно море*
w Warwarze



Logo drogowej firmy budowlanej *Черно
море* w Szumen



W przedstawionych powyżej logotypach i szyldach wyraźnie dominują barwy bieli i niebieskości kojarzące się z wodą. W większości przykładów kolor został zawarty w lemmie lub w imago danego szyldu, jak np. w herbie Warny czy w logo firmy budowlanej w Szumen. Loga klubów sportowych koncentrują się na uprawianej dyscyplinie sportowej w imago, ale kolorystycznie również dopasowują się do morskiej tematyki. Z kolei logo hotelu w Warwarze, klubu tanecznego i związku sportowego wpisały się w wodną estetykę także kształtem swojego imago imitującego fale, wzburzone morze. Dzięki tym zabiegom estetycznym, właściciele nawiązują do nazwy obiektów i nadają im pozytywne skojarzenia z akwenem.

Poniżej dołączam spis wszystkich wyekscerpowanych nazw własnych:

- Black Sea Dance Festival
- Black Sea Team
- Osiedle Chernomore, Nesebyr
- Ryba Black sea devil

- Ryba Strzępiel czarny/labraks czarny – Black sea bass
- Ślimak zając czarnomorski
- Автобусен транспорт ЧЕРНО МОРЕ ЮГ ТРАНСПОРТ ООД,
Царево
- Ауто Черно Море Варна
- Боксов клуб Черно море, Варна
- Булевард Черно море, Приморско
- Вила Черно море, Бургас
- Волейболен клуб Черно море Варна
- Голф комплекс „Black Sea Golf and Country Club”
- Град Черноморец
- Гребен клуб Черно море, Варна
- Земеделска кооперация Черно море, Балчик
- Къмпинг Черноморец
- Национален фен клуб Черно море, Варна
- Песен на Тодор Колев „Черно море“
- Плувен клуб Черно море, Варна
- Ресторант Черно море, Банкя
- Ресторант Черно море, Бургас
- Ресторант Черно море, Варна
- Ресторант Черно море, Созопол
- Село Черно море
- Спортен Комплекс Черно море, Варна
- Танцов клуб Черно море, Варна (Dance Sport Club Черно море)
- ТВ Черно море
- Улица Черно море, Браниполе
- Улица Черно море, Бургас
- Улица Черно море, Варна
- Улица Черно море, Видин
- Улица Черно море, Горна Оряховица и Долна Оряховица
- Улица Черно море, Полски трамбеш
- Улица Черно море, Първомайци
- Улица Черно море, Садовец
- Улица Черно море, Самоводене
- Улица Черно море, София

- Фен магазин Черно море, Варна
- Хотел и Казино Черно море, Варна
- Хотел Черно море, Обзор
- Хотел Черно море, Свети Влас
- Хотел Черно море, Слънчев бряг
- Черно Море АД, Варна (Western Industrial Zone)
- Черно море Варна (klub piłkarski)
- Черно море ИМО (strona z ogłoszeniami nieruchomości na sprzedaż: <https://blackseaimo.imot.bg/>)

Podsumowanie i wnioski

Jak udowodniłam w powyższych rozważaniach, hydronim *Черно море* jest dość częstą i chętnie używaną nazwą własną. W wyniku procesu transonimizacji, nazwy odhydroniczne są używane wtórnie i służą nazywaniu hodonimów, ojkonimów czy chrematonimów. Przytoczone hipotezy na temat etymologii Morza Czarnego mogłyby sugerować, że w przeszłości nie wzbudzało ono pozytywnych konotacji oraz budziło strach, respekt, zachowanie dystansu i ostrożności. Jednak z czasem wszelkie pogłoski czy opinie na temat tego akwenu uległy modyfikacji tak, że obecnie przywołuje w ludziach dobre, przyjemne skojarzenia czy wspomnienia. Dzięki temu ludzie chętniej podarowują hydronimowi *Morze Czarne* drugie życie w postaci nazw własnych ulic, hoteli, restauracji, firm i innych obiektów w przestrzeni miejskiej. Zarówno w języku bułgarskim, jak i w języku polskim, nazwy wodne są dość ekspansywne i niejednokrotnie znane lepiej i szerzej niż ich hydroniczne pierwowzory (Borowiak, 2012), jak np. w nadmorskich miejscowościach w Polsce: hotel w Kołobrzegu [*Bałtyk*], hotel w Niechorzu [*Bałtyk*], restauracja w Darłównku [*Bałtyk*] czy ośrodek wczasowo-rehabilitacyjny w Krynicy Morskiej [*Bałtyk*]. Również w Poznaniu, w centrum miasta góruje oszklony, dobrze wszystkim znany biurowiec [*Bałtyk*].

Jest to najlepszy przykład tego, że przedstawiona przeze mnie klasyfikacja onimiczna, stanowi zaledwie wycinek tematyki związanej z transonimizacją nazw własnych, a dokładniej hydronimów. Do tej pory nie pojawiły się na gruncie bułgarskim podobne badania, które

zaowocowałyby przygotowaniem rozprawy doktorskiej bądź wydaniem monografii. W literaturze poświęconej onomastyce znaleźć można jedynie nieliczne artykuły rozproszone w tomach zbiorowych czy czasopismach. W językoznawstwie polskim hydronimia ma już ugruntowaną pozycję, ukazały się liczne opracowania, jednak wyniki badań odnoszące się do transnimizacji hydronimów zaprezentowała tylko badaczka Urszula Bijak. Niniejszy artykuł stanowi wstęp do dalszych rozważań, ponieważ zauważam potrzebę rozwoju i dalszego badania tego zakresu onomastyki.

Bibliografia

- Ascherson, N. (2002). *Morze Czarne*. Tłum. T. Biedroń. Poznań: Zysk i S-ka.
- Bijak, U. (2011). *Chrematonimy odhydroniczne (próba rekonesansu)*, „Język Polski”, r. XCI, z. 4, s. 263–272. <https://doi.org/10.31286/JP.91.4.3>
- Bijak, U. (2017). *Transnimizacja, czyli „wędrówki nazw”*, „Folia onomastica Croatica” 26 s. 1–14. <http://doi.org/10.21857/mzvkptz139>
- Borowiak, P. (2016). *Co komunikują nazwy bułgarskich hoteli?*. „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, nr 32, s. 127–136.
- Borowiak, P. (2021). *Polskie i bułgarskie firmonimy w perspektywie komunikacyjno-wizualnej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Braudel, F. (1976). *Morze Śródziemne i świat śródziemnomorski w epoce Filipa II*, tom I, Gdańsk: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Brückner, A. (1927). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza.
- Cobel-Tokarska, M. (2014). *Lato nad Morzem Czarnym – narracje współczesnych polskich podróżników*, „Kultura i Społeczeństwo” nr LVIII (2), s. 91–114. DOI: 10.2478/kultura-2014-0027
- Kryszewski W. (red.) (1983). *Encyklopedia powszechna PWN*. Warszawa: Zysk i S-ka.
- Frydrych, M., Kobojeck, S., Rdzany, Z. (2016). *Geografia świata*. Warszawa: SBM.
- Gałkowski, A. (2011). *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Genow, M. (2019). *Bulgaria, złoto i rakija*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Klaić, B. (1968). *Veliki rječnik stranih riječi izraza i kratica*, Zagreb.
- Mikołajczak, A.W., Borowiak, P. (2021). *Design saszetki z cukrem. O komunikowaniu się z rzeczami*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Pachter A. (1993). *Bulgaria. Praktyczny przewodnik*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Pascal.
- Parandowski, J. (1924). *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*. Lwów: Puls.
- Sendek, R. (2018). *Wybrzeże Bułgarii*, Wydanie III. Gliwice: Bezdroża.

- Siedlecka, S. (2019). *Złote piachy*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
- Siewak-Sojka, Z., Topolnicka-Bacewicz I., Firlej-Adamczak, K, Adamczak, S. (2012). *Bułgaria. Praktyczny przewodnik*. Bielsko-Biała: Pascal.
- Skok, P. (1971–1973). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti Zagreb.
- Tyszkiewicz, L.A. (2009). *Słowianie i Awarowie*. Wrocław: Ossolineum.
- Wozinski, J. (2021). *Sytuacja gospodarczo-polityczna na ziemiach polskich przed powstaniem państwa Piastów*. W: *Od ujścia Wisły po Morze Czarne. Handlowo-gospodarcze tło dziejów Polski (do 1572 roku)*, tom I. Red. Jakub Woziński. Warszawa: Prohibita.
- Георгиев Иванов, В. (1971). *Български етимологичен речник*. София: Институт на български език, Българската Академия на Науките.
- Димитрова-Тодорова, Л. (2011). *Собствените имена в България. Изследвания, анализ, проблеми*. София: ИК ЕМАС.
- Займов, Й. (2012). *Български водопис*. Велико Търново: Фабер.
- Константинова, Ц. (2010). *Традиционни и модерни форми на сдружения и техните наименования в Севлиево и Севлиево (края на XIX – началото на XX в.)*. W: *Състояние и проблеми на българската ономастика*, т. 10. Red. Н. Ковачев. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”.
- Михайлов, П. (2016). *Имената на хотелите – между ономастиката и туристическата наука*. Пловдив: „Интелексперт-94”.
- Пеев, П.И. (2014). *Палеогеография на пристанищните акватории в древната морска история на западното Черноморие*. Варна: Институт по океанология – БАН.
- Сафарли Э. (2008). *Сладкая соль Босфора*. Баку: АСТ.
- Фасмер, М. (1986). *Этимологический словарь русского языка*. Москва: Прогресс.
- [Georgiev Ivanov, V. (1971). *B'lgarski etimologičen rečnik*. Sofiâ: Institut na b'lgarski ezik, B'lgarskata Akademiâ na Naukite.
- Dimitrova-Todorova, L. (2011). *Sobstvenite imena v B'lgariâ. Izsledvaniâ, analiz, problemi*. Sofiâ: ИК ЕМАС.
- Zaimov, J. (2012). *B'lgarski vodopis*. Veliko T'rnovo: Faber.
- Konstantinova, C. (2010). *Tradicionni i moderni formi na sdruženiâ i tehните naimenovaniâ v Sevlievo i Sevlievsko (kraâ na XIX – načaloto na XX v.)*. W: *S'stoânie i problemi na b'lgarskata onomastika*, t. 10. Red. N. Kovačev. Veliko T'rnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodij”.
- Mihajlov, P. (2016). *Imenata na hotelite – meždú onomastikata i turističeskata nauka*. Plovdiv: „Intelekspert-94”.
- Peev, P.I. (2014). *Paleogeografiâ na pristanišnite akvatorii v drevnata morskâ istoriâ na zapâdnoto Černomorie*. Varna: Institut po okeanologiiâ – BAN.
- Safarli È. (2008). *Sladkaâ sol' Bosfora*. Baku: АСТ.
- Fasmer, M. (1986). *Ètimologičeskij slovar' russkogo âzyka*. Moskva: Progress.]

Źródła internetowe

<https://viaf.org/viaf/50154888/>. (28.11.2023).

Why Is The Black Sea Called So?, WorldAtlas, <https://tinyurl.com/vj8yxa96>. (31.07.2023).

Институт за български език, Българска Академия на Науките, <https://ibl.bas.bg/ber/>. (20.11.2023).

[Institut za b"lgarski ezik, B"lgarska Akademiâ na Naukite, <https://ibl.bas.bg/ber/>. (20.11.2023).]

- **JOLANTA GOLA** graduated Croatian and Bulgarian studies with a specialization with translation, studies at Doctoral School of Language and Literature at Adam Mickiewicz University, Poznań. Her research interests are focused on onomastics, more specifically on Bulgarian and Croatian hydronyms. Currently, the doctoral student is preparing her doctoral dissertation: *Transonymization of hydronyms in Bulgarian and Croatian*.